

ПРО СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ ГІДРОФІЛЬНИХ ПТАХІВ ЗАКАРПАТТЯ

О.Є.Луговой, Л.А.Потіш

Південно - західна частина Закарпатської області через свої відроги Панонської (Середньодунайської) низовини має прямий біогеографічний зв'язок з рівнинними просторами Угорщини, Румунії, Східної Словаччини, а також більш далеких Австрії та Югославії. Гідрографічна сітка річок, озер та інших акваторій Панонії приваблює сюди велику кількість водолюбивих птахів, особливо в міграційний та зимовий періоди. По оцінках зарубіжних спеціалістів в деяких ділянках Панонської низовини в осінньо - зимовий період накопичуються десятки та сотні тисяч журавлів (*Grus grus*), гусей (*Anser*), качок (*Anas, Aythia*), мартинів (*Larus*), куликів (*Charadrius*) (Bonkovics 1984, 1986, Kovacs G. 1984, Fintha I. 1993). За останні роки тут проходять суттєві зміни у складі та чисельності зимуючих водоплаваючих. Так кодишня концентрація білолобої гуски (*Anser albifrons*) нараховувала понад 100 тис. особин, на початку 60 - х років чисельність катастрофічно зменшилась до 10 тис. (Dick 1986) і т.п..

Тобто в цілому цей європейський регіон надзвичайно важливий, як місце охорони рідкісних (наприклад сірий журавель) та мисливських птахів, які гніздяться на північно - східних територіях європейської та західносибірської Палеарктики.

Водні площі Закарпаття (постійні та тимчасові, весняні) відіграють певну роль в концентрації мас водолюбивих птахів під час їх транскарпатських сезонних міграцій і ці концентрації повинні розглядатись як складова частина загальнопанонської групи водолюбивих птахів.

На жаль в цілому у західноукраїнських орнітологів інтерес до водолюбивих птахів невиправдано низький. Аналіз десятків наукових публікацій в галузі орнітології показав, що роботи, присвячені водоплавним птахам складають 6 %, що викликає здивування. Що торкається Закарпаття, то цілестпрямованих спеціальних досліджень водолюбивих птахів до недавня взагалі не проводилось. Всі відомості про них базуються в основному на загальноорнітологічних роботах А.Грбаря (1931, 1932), О.Б.Кістяківського (1950), Л.А.Портенко (1950), Ф.Й.Страутмана (1963). Ті роботи, які все таки мали безпосереднє відношення до цієї групи птахів (Талпош 1970, Луговой, Талпош 1987) торкались тільки загальних напрямків багаторічної сукцесії стану водоплавних на Закарпатті, без аналізу закономірностей сучасного територіального та сезонного розміщення водолюбивих птахів, без практичних рекомендацій по охороні та використанню їх в мисливському господарстві.

Ці напрямки досліджень почали набирати вагу тільки з виконанням авторами статті тематики ДКНТ "Вивчення міграцій птахів в Українських Карпатах". Результати вже частково опубліковані (Потіш 1995, Луговой, Потіш 1996 (а,б), Потіш 1996), частина подана до друку або знаходиться в процесі редакційної підготовки.

По території українського сектору Панонії протікає великий приток Дунаю - Тиса, яка тут створює меандри, стариці, острівці. Безпосередній інтерес викликають нижня течія притоки Тиси - Боржави, та Латориці, заплави яких придатні для гідрофільних птахів. Загалом сучасна площа водойм різного типу (без врахування дуже важливих тимчасових весняних територій які заливаються паводковими водами) на території області за даними Закарпатводгоспу складає 1,5 тис.га.

В кінці минулого століття між Мукачевом та Береговом були водно-болотні угіддя "Чорний Мочар" або як їх раніше називали "Серне Мочар" площею близько 13 тис.га. Нажаль ці угіддя на сьогодні повністю замеліоровані і перетворені у сільськогосподарські ценози з відповідною орнітофауною (Луговой, Мателешко 1996). Існують певні думки (Кравчук, 1992) про бажаність відновлення деякої частини колишнього озера-болота, що безумовно з точки зору охорони водної орнітофауни, було б надзвичайно корисним.

Поки, що функцію колишнього "Серне Мочара" в обмеженій мірі виконують штучні водосховища - стави, що були побудовані на Закарпатській рівнині в 60-х роках. Вони територіально наближені до колишніх природних водно-болотних угідь. За 40 років на цих штучних акваторіях сформувались комплекси водно-болотних птахів, які вимагають більш детального вивчення. Тепер тут на гніздуванні виявлені 3 види норців (*Podiceps cristatus*, *P. griseigena*, *P. ruficollis*), лиска (*Fulica atra*), водяна курочка (*Gallinula chloropus*), річкові качки (*Anas platyrhynchos*, *A. querquedula*), червоноголова чернь (*Aythya ferina*), білоока чернь (*A. nyroca*) та новий для гніздової фауни Закарпаття вид хохлата чернь (*A. fuligula*), а також бугайчик (*Ixobrychus minutus*) та інші.

Під час міграцій тут зустрічаються: три види гусей (*Anser anser*, *A. fabalis*, *A. albifrons*); качки різних родин (*Anas*, *Vesperalis*, *Mergus*); кулики різних родів (*Vanellus*, *Tringa*, *Calidris*, *Numenius*); мартини - озерний мартин (*Larus ridibundus*) менше сивий та сріблястий мартини (*L. canus*, *L. argentatus*). На водоймах постійно тримаються сірі чаплі (*Ardea cinerea*) та регулярно залітають велика і мала білі чаплі (*Egretta alba*, *E. garzetta*) все частіше в останні роки - великий баклан (*Phalacrocorax carbo*).

Вивчення закономірностей розподілу та чисельності названих та інших гідрофільних видів птахів в межах Закарпатської області буде продовжено для подальшої оптимізації їх охорони та раціонального використання.

1. Грабар А. Птаство Подкарпатской Руси // Подкарпатська Русь, роч.8, Ужгород 1931, с.152-163
2. Кравчук В.С. Основні питання наукового обґрунтування репродукції меліоративної системи "Чорний Мочар" // Проблеми агропромислового комплексу Карпат, вып.1, "Карпати", В.Бакта, 1992, с.102-106
3. Луговой А.Е., Талпош В.С. Мисливські птахи // Рациональне ведення мисливського господарства, Каменярь, Львів, 1987, с.29-48
4. Луговой О.Є., Потіш Л.А. Міграції пастушкових у регіоні Східних Карпат Матеріали II конференції молодих орнітологів України Чернівці, 1996 с.103-105
5. Луговой А.Е., Мателешко Ю.И. Новые изменения в фауне и населении птиц урочища Черный Мочар (Закарпатская область) // Праці Українського орнітологічного товариства Том 1 Київ 1996 30 - 35
6. Портенко Л.А. (1950) Очерк птиц западного Закарпатья - Сб. памяти ак. Петра Петровича Сушкина Л.-М. АН СССР 301-359
7. Потіш Л.А. Динаміка перельоту деяких видів птахів восени 1993 р.в долині р.Уж // Беркут. - Чернівці, 1995. - 4, 1 - 2. - 62 - 67.
8. Потіш Л.А. Про необхідність створення охоронної території в нижній течії р. Латориця // Матеріали конференції 7-9 квітня 1995р., м.Ізмаїл. - Київ, 1996.. - 144-145.
9. Потіш Л. А. Птахи роду *Cygnus* на Закарпатті // Науковий вісник УжДУ, серія біологія. 3 - 1996. с. 64
10. Страутман Ф.И. (1963) Птицы Западных областей УССР // Издательство Львовского университета. - Львов, - 1. - 199.
11. Талпош В.С. Зміни в фауні водолюбивих птахів Закарпатської рівнини протягом ХХ століття // Охорона природи та рац. використання природних ресурсів, Київ, 1970, с.220-221
12. Кістяківський О.Б. Птахи Закарпатської області // Праці ін-ту зоології, т. 4, вид. АН УРСР Київ, 1950, с.3-77
13. Bankovics A. (1986) Atvonulo es telelo vadrecek allomanyviszonyai Magyarorszagon az 1982 - 84 es evekben // MME II. Tudomanyos ulese 223 - 229
14. Gerald Dick (1986) Where have all Whitefronts gone? The situation of *Anser albifrons* in Lake Neusiedl area // MME II. Tudomanyos ulese Szeged - 1986 39 - 47.
15. Grabar. A. (1931) Ptactvo Podkarpatske Rusi Aviafauna Carpatorosissica. // Podkarpatska Rus VIII, Uzghorod
16. Fintha I.A. (1993) Magyarorszagi oszi daruvonulas ertekelese az elmult evek adatai alapjan, tekintettel az Europai kutatások újabb eredményeire // Aquila. - Budapest, - 100. - 137-150.
17. Kovacs Gabor (1984) A Hortobagyi halastavak madarvilaga 10 megfigyelesejei alapjan // Aquila. - Budapest, - 91. - 21 - 46.